

Манастир Светог апостола Луке у Жупи Никшићкој

На левој обали реке Грачанице у живописној Никшићкој Жупи, на заравни испод Водничког врха велике планине Каблене Главице, налази се манастир Светог апостола и евангелиста Луке, смештен између села Југовића и Ливеровића.

Манастир је, по народном предању, подигла ћерка Стефана Немањића, а унука Вукана, далеке 1253. године. Од тога доба па до данас он је духовни центар народа овог краја. Првобитно је био на десној обали реке Грачанице, плоднијој и сунчанијој, испод брда Градине, а изнад данашњег гробља. Његово рушење уочи Косовског боја наговестило је будућу катастрофу српског рода. Велика стена, која је висила изнад манастира, земљотресом покренута одваљена је и пала сасвим разоривши манастир. У тој судби манастира, народ је предвиђао и своју несрећу која је и наступила пропашћу српског царства на Косову.

Како је за време деспота Стефана Високог настао мир у земљи, и племе жупско се реши да обнови манастир. И та његова обнова на другој страни реке 1492. године објавила је будући васкрс народне душе. По причању људи

овог краја, али и на каменој плочи надгробног споменика Рада Неимара, види се да је он подигао манастир уз помоћ народа, који је камен по камен, рука руци, пребацио цркву на другу страну реке. Приликом зидања нове цркве, са крова је пао његов градитељ Раде и тако пострадао. Он је заклео Жупљане да му раку где почива не прекопавају, већ да на његовом гробу одмарају своје мртве и чине им помен. Та се заклетва до скоро испуњавала, Жупљани су све покојнике носили на гроб неимара, а онда сахрањивали.

Никшићка Жупа је, иначе, добила назив према Никшићима који су населили ове пределе пред крај 14. и почетком 15. века. У попису из 1477., поред нахије Оногошт уписана је и нахија Грачаница или Никшићи. Први назив добила је по реци Грачаници, а други по сточарима Никшићима који су живели источно од Оногошта. Жупско племе се формирало у садашњем облику током 18. века као источнохерцеговачко племе.

У селу Попима крај Никшића било је средиште Оногошке, односно Источнохерцеговачке епархије. Када су Турци убили владику Пајсија Требјешанина, управу над епархијом је преузео Свети Василије Острошки. Он је управљао епархијом из манастира Тврдоша, а затим из Попа крај Никшића. Због турских претњи често је боравио у Жупском манастиру, одакле је управљао епархијом. Одатле је морао да се повуче, склонивши се преко брда и нашавши скровито место, пећину у зиду, у Пјешивцима – у данашњем манастиру Острогу.

После Кандијског и Морејског рата, а нарочито после 1705. године, када су Турци населили Никшић, они су порушили четири манастира Оногошке митрополије (манастир Светог Димитрија у Попима, други у Растима, у Озринићима, трећи у Кусудима испод Медер-дола, четврти у Ђелинском долу испод Будоша), те је манастир Светог Луке остао једини духовни центар Источнохерцеговачке митрополије. Народ овог краја, иако је живео под турским ропством, непрестано се сећао изгубљене слободе и тежио да је поврати. Жупски манастир је делио судбину свога народа – кад год је народ страдао и манастир је рушен. Године 1711. под вођством руског пуковника Милорадовића, српски живаљ Херцеговине, међу којима је било пуно Жупљана, нападају да ослободе град Никшић. После неуспелог напада Турци насељавају муслиманске породице у Миољу пољу. Следећи неуспео устанак на Никшић изазива разарање Требјесе. Неки од Требјешанина се склањају у Жупу, настављајући да ратују против Турака. Многе драгоцености склањају у манастир Светог Луке, да би их дали на чување у Рисан, а неке носе са собом, приликом сеобе, у Русију, у Одесу, где су саградили храм посвећен Светом

апостола Луки. За време Карађорђевог устанка у Жупском манастиру је било једанаест калуђера. Један од њих, Григорије Јовановић из Ливеровића, би оптужен за смрт неког Турчина. Да би избегао смрт побеже у Србију код Карађорђа. Све су очи биле упрте у устанике из Србије, чекао се погодан час да се устанак прошири на околна племена. Кад је устанак пропао, калуђери су отишли из манастира бојећи се освете. Са собом су понели и манастирске драгоцености. Од тога времена, манастир је остао без калуђера и племенски главари су одређивали по једног свештеника који је ту живео. У таквим условима, велико манастирско имање се смањивало и крњило, и то не само од Турака, него и од мештана.

Игуман Манастира Мораче, касније и Жупског манастира, архимандрит Аксентије Шундић, Жупљанин, по благослову Светог Петра Цетињског путовао је у Русију по народним пословима, те је од новца који је добио од царице Катарине Велике подигао конак у Жупском манастиру. Познати игумани овог манастира били су и Прокопије Врачар из Пиве, Михајло Церовић из Дробњака, Мојсије Петровић и Никифор Симоновић. У време књаза Николе, ту је био игуман Никифор Сремац, који је повратио манастиру доста земље. Свети Петар Цетињски је, посетивши манастир, поручио Жупљанима да свака кућа даје манастиру по 1 килограм пшенице, па да тако манастир, сасвим сиромашан, оспособе за живот, а са себе скину грех за отмицу манастирских добара. Жупљани су, са малим прекидима, давали овај прилог све до 1852. године, а тада су и сами од Турака похарани и пострадали. То је било у походу Омер-паше Латаса на Црну Гору из правца Босне. Велики војвода Мирко Петровић је отишао у Жупу да са народом организује одбрану Црне Горе. 1853. године, на сами Бадњи дан, војвода Мирко се са својим војницима затворио у манастирски конак одакле одолева турској сили. Турци су пуцали на манастир из топова. Видевши да је војска непријатеља бројнија, а да помоћ не пристиже, војвода Мирко се повуче преко брда у Острог. Сутрадан, Турци уђу у манастир и до темеља спале цркву и манастирске конаке. Од тада па до 1881. године, манастир је био сасвим у рушевинама. 1861. године црногорски књаз Никола поправља манастирске зграде да би се 1862. године у њима сместила прва болница Црвеног крста на Балкану, где су лечени рањени херцеговачки устаници. После ослобођења Жупе, у манастирским конацима је смештена Команда Жупско-луковског батаљона, Окружно началство и Капетанија, а од 1871. године прва грађанска школа у Жупи. 1881. године, краљ Никола је обновио манастирски храм, за покој душе свог стрица књаза Данила. Црква је била скоро сасвим разрушена, па су је мештани до темеља срушили и саградили исту, по угледу на стару.

Жупски летопис

1933. године Андрија Јовићевић је имао у рукама Жупски летопис који се није сачувао. Он је страдао највероватније у време Другог светског рата, када су из манастира однесене преостале драгоцености. За најновије време у манастиру Светог апостола Луке су се сачувала само два дуборезна крста окована сребром. Рукопис летописа је начињен у манастиру Хопову на Фрушкој Гори, одакле су га калуђери донели у манастир Житомислић. Преписали су га калуђери требињског манастира, а један примерак је доспео у Цетињски манастир, одакле је послат у Москву. Московски примерак је Никола Властелиновић, припадник племена Никшића, преписао за пуковника Милорадовића. Милорадовићев препис летописа је доспео 1735. године у манастир Светог Луке. У себи је Жупски летопис чувао историју српског народа, манастира и целог жупског краја. Почетком прошлог века, манастир није имао већи број калуђера. Од 1928. године игуман је био архимандрит Никодим Јањушевић који је, дошавши из Америке, сву своју уштеђевину предао Цркви, саградио велики конак на спрат и обновио храм. Крајем јуна 1941. године архимандрит Никодим је убијен од стране комуниста, при том је опљачкана црквена каса и остале драгоцености су понете из манастира. Током рата, овде је мученички страдао и Свети Гаврило Жупски, ухваћен на Благовести 1942. године, после свете Литургије изведен из цркве, мучен и испитиван у партизанском штабу, а затим жив бачен у јаму Драговољића плоча где је у мукама предао своју душу Богу. Касније је сахрањен у порти манастира, где његове мошти и сада почивају. Он се налази на списку новомученика Митрополије црногорско-приморске који су заједнички канонизовани.

У данашње време

После рата манастир је био под сталном присмотром, монаси су били изложени малтретирању, да би 1979. године био потписан уговор да манастирски конак буде препуштен у закуп хотелском предузећу Оногошт као мотел. Само један мали део зграде је остављен Цркви и ту је увек живео по један јеромонах. Какав је тада манастирски живот био то једва да можемо и да замислимо – у мотелу Конак како су га назвали правиле су се свадбе и испраћаји, а пило се и коцкало. Мотел никада није радио како треба и како је комунистичка власт слабила, тако се и он обрушавао да би на крају остала запуштена зграда која је служила за тајне нечисте радње и изнајмљивање хотелског инвентара за свадбе.

Молитвама Светог апостола Христовог Луке, који је чувао ову светињу те је црква остала нетакнута, и благословом Митрополита црногорско-приморског Амфилохија, монашки живот се у Жупском манастиру после толико година обновио. Марта 1998. године из манастира Ћелије Пиперске прешла је дотадашња игуманија манастира, монахиња Ефимија (Никчевић), са седам сестара. Од тога времена оживео је духовно овај крај. За Васкрс 1999. године Жупа Никшићка је први пут после рата добила свог пароха, организована су саборна и појединачна крштења. Сестрама на почетку није било лако, јер се у овим нашим пределима готово и није знало за женско монаштво. Такође, атеизам је овде пустио дубоке корене, било је и тзв. предратних комуниста. За време рата, овде је била слободна територија, на овим планинским пределима крио се и чувени Моша Пијаде. Пожељно је било да се Црква прогања и манастири руше. Зато је било људи који су на сваки начин покушавали да спрече да се овде обнови живот, јер је било планирано да се поново сагради угоститељски објекат и направи рибњак и шеталиште. Није се имало никакве материјалне помоћи ниоткуда. Сестрама су првих месеци стално искључивали струју, узнемираване су на разне начине не би ли некако биле принуђене да оду. Првих година многи су обећавали помоћ, а сестринство је живело у неусловној згради. Ту је прокишњавало, цеви су биле испуцале. Нека се помоћ у храни добијала из манастира Острог. Многи су се надали да сестринство неће опстати. Али што наш народ каже: Човек снује, а Бог одлучује.

Бог је полако све водио путем својим, молитвама нашег духовног оца, митрополита Амфилохија. Прво се покрио конак бакарним кровом. Затим је учињена адаптација келија и надограђено поткровље са 10 нових келија да би се омогућио нормалан живот. Недуго потом, 2002. године, освећен је параклис – зимска капелица посвећена Светом Амфилохију Иконијском Чудотворцу. Замењене су комплетне инсталације које су нагрижене зубом времена дотрајале док је унутрашњост конака промењена, реконструисана и ревитализована. Током свих радова, од идејног пројекта до његове реализације, водило се рачуна да се првобитни изглед манастира у својој основи не наруши – малтер је обијен, направљени су балкони у светогорском духу, лукови и степеништа. Обновљене су некадашња мотелска кухиња и трпезарија (која је и осликана) и оспособљене за потребе већег броја сестара и гостију. Трпезарије се користе и за народне саборе који се у манастиру одржавају за Васкрс, Божић, Светог Луку и Светог Амфилохија када сестре припреме трпезу за све присутне. У сутерену, на месту некадашње мотелске кафане, направљена је и осликана репрезентативна манастирска

гостопримница која свакодневно служи за пријем гостију и поклоника, а недељом и празником као саборно место свих присутних верника за разговор и послужење после свете Литургије. Наредних година услед повећања броја сестара у заједници с једне, развојем делатности сестара у области старих уметничких заната с друге стране, 2008. године подигнут је нови монтажни конак са 10 келија, три радионице, магацинима за рукодеље и котларницом. Монтажни конак је обложен каменом и сигом, манастирска порта је поплочана такође каменом, изграђен зид између економског дворишта и порте, реконструисана чесма која је дар Краља Александра Карађорђевића манастиру 1933. године. Захваљујући том добротинству манастир данас има свој водовод и извор чисте планинске воде (две каптаже у брду изнад манастира). Засађен је воћњак на 36 ари површине и изграђен објект у коме се налази керамичка радионица. Реновирана је стара манастирска звонара. Средином 2015. године стичу се услови за обнову манастирске Цркве која се налазила у веома лошем стању, од темеља до врха је била пуна влаге (близина Грачанице која се излива током великих жупских киша што захтева адекватну санацију у виду копања канала и култивисања пејзажне архитектуре приобаља). Са спољне стране су очишћени зидови и извучена влага, а затим је камен премазан заштитним слојем од влаге. Са унутрашње стране су обијени зидови изнутра, подигнут под испод кога је било такође пуно влаге, промењени прозори и врата, изливена кошуљица и постављено подно грејање. Затим је постављен нови под од камена. Израђен је иконостас од белог мермера, часна трпеза, певнице, камена пластика. Преостало је још да се уграде делови црквеног мобилијара који су у току израде (Епископски трон, Горње место, ђаконик, жртвеник, олтарске клупе за свештенике, стасидије...) Иконе за иконостас су израђене у манастиру Свете Јелисавете у Минску (Белорусија). Зидови су омалтерисани и припремљени за наношење подлоге за фрескопис који ће, ако Бог да, такође радити мајстори из Минска. Вредност само те инвестиције је око 300 000 еура, свеукупно са наношењем подлоге (око 50 000) и израдом пројекта (око 10 000), а процењено време реализације је око три године.

Средства која су уложена у градњу конака стечена су искључиво трудом сестара и прилозима благочестивих људи. Највише од средстава сестринских Цркава – Грчке и Кипарске, где су монахиње ишле од парохије до парохије и манастира, скупљајући прилоге. Затим, помаг ани смо и од братства манастира Хиландара и других наших приложника у Србији и иностранству. Сестре су своје рукодеље продавале у Манастиру Острог. Последњих година новац за обнову Цркве сакупљен је углавном тако што су сестре благословом Митрополита Амфилохија и добротом херцеговског свештенства и верног

народа пар година ишле на Приморје и продавале своје производе на тезгама током летње сезоне, али и продајом на другим местима, сајмовима и манастирским саборима у Региону.

У манастиру данас живе 24 сестре из разних крајева Региона које поред одржавања редовног богослужбеног живота Цркве, брину о манастирском комплексу и дочекују све посетиоце једнако трудећи се да на делу посведоче хришћанске вредности којима су посветиле свој живот. Сестре се баве делатношћу из области старих заната: иконопис, калиграфија, ручни вез, ручна израда предмета од керамике, шивење, плетење бројаница и ручна израда накита; прерадом љековитог биља, воћа и поврћа. На тај начин поред решавања личне егзистенције, обнављају и изграђују ову светињу (обнављајући и своје душе и изграђујући свој духовни живот) у славу Бога Љубави, а на корист рода и целокупне заједнице.

spc.rs